

POSTSCRIPTUM K SPISU O LITERARNIH MUZEJIH

Pred nekaj meseci, v 3. številki naše revije, sem v širšem članku prikazal stanje literarnega muzejstva na Slovenskem in hkrati postavil vprašanje glede njegovega nadaljnjega razvoja. Ker pa je bil moj prikaz literarnih muzejev pri nas in v nekaterih vzhodnoevropskih deželah napisan v določni povezavi s konkretnim dogodkom, to je z mednarodnim kolokvijem v slovaškem Martinu, je komu vzbudil občutek, da je izbrana tema bolj ali manj priložnostnega pomena.

V naslednjem se vračam k isti temi, pa ne morebiti, ker bi ostajal najmanjši dvom glede tega, kako živo nas vprašanje literarnih muzejev zadeva in prizadeva. Da ne more biti nikakršnega dvoma, kako aktualna je ta tema, izpričuje tudi zadnji slavištični občni zbor v Murski Soboti (septembra lani). Vprašanje osrednjega literarnega muzeja in oskrbovanja literarno pomembnih mest (hiš, sob, grobov) tam ni bilo morebiti mimogrede navrženo, marveč je dobilo precejšen poudarek tako v predsednikovem poročilu kot med sklepi občnega zbora. V poročilu predsednika prof. Fr. Zadravca je povedano tudi naslednje: »Dobro je sicer, da spreminjamo rojstne hiše pomembnih besednih ustvarjalcev v kulturne spomenike, bojim pa se, da so ti včasih vzdrževani z negotovo, nihajočo skrbnostjo. Predvsem pa mora obstajati nekaj čvrsto, koncentrično organiziranega, sintetični dokumenti o tem, kako so zrasli in ustvarjali naši slovstveniki. Takšno središče pa lahko ustvari in mora ustvariti le republika. Zato predlagamo, naj ta slavistična tema pride tudi na seznam Kulturne skupnosti Slovenije.« In ne samo to, predlog za osrednji literarni muzej je bil med sklepi občnega zbora zapisan v konkretizirani obliki: »Prvi korak v tej smeri bi že bila namenska obnovitev Vodnikove ali Zoisove hiše.«

Pravzaprav je razlog, da se ponovno lotevam pred časom navrženega vprašanja, konkreten in izrazito praktičen. Izkazalo se je namreč, da je bil seznam muzejev, ki sem ga takrat objavil, pomanjkljiv in na mestih netočen. Sama po sebi je silila nujnost, dopolniti oziroma popraviti zadevne podatke v listu, kjer je bil seznam objavljen.

Vendar ne gre samo za to. Stvar bi bila enostavna, če bi bila enkratna. Problem je kritičen, ker nikjer v slovenskem središču

nimamo redno vodenega spiska, ki bi omogočal zanesljiv pregled, kakšno je stanje v literarnomuzejskih ustanovah, kolikor jih na Slovenskem ta čas vzdržujemo. V tem smo na slabšem, kot smo bili npr. pred dvajsetimi leti. Takrat je revija Varstvo spomenikov, glasilo Zavoda za spomeniško varstvo SRS, enako kot za umetnostnozgodovinske, arheološke in etnografske spomenike prinašala redne beležke in članke v zvezi s spomeniki literarnozgodovinskega značaja. Pri Zavodu je takrat deloval »referat o velikih Slovencih«, ki je skrbel za varstvo znamenitih mest, povezanih z življenjem in smrtjo pomembnih Slovencev, dajal je pobudo za odkrivanje spominskih plošč ipd. Ta referat pa zaradi pomanjkanja številnejšega osebja ni mogel biti kos vsem raznovrstnim zahtevam, ki so seveda poleg literarnozgodovinskega vključevala različna kulturnozgodovinska področja. Poleg tega je Zavod za spomeniško varstvo za polno število notranjih strokovnjakov imel na svojem primarnem, umetnostnozgodovinskem področju dela preko glave. Tako je polagoma prišlo do stanja, ki je izpričano v omenjenem seznamu literarnomuzejskih ustanov, tj., da le-te že dobršen čas slone na ramenih splošnih muzealcev, ali pa so odvisne od ljubiteljske vneme redkih posameznikov.

Glede na to in tako stanje stvari je današnji poročevalec o slovenskem literarnem muzejstvu prisiljen, da mora zbirati podatke vse od začetka in lepo po vrsti na številnih, vse prej ko preglednih naslovih. Če so tedaj resne težave že pri zbiranju osnovnih podatkov, kakšne so šele potem, ko hočemo govoriti o organiziranem nudenju strokovne in druge pomoči literarnomuzejskim ustanovam, ki je te od časa do časa neogibno potrebujejo. In če že drugega ne, podpora iz središča bi tu in tam lahko vlila posameznikom in oddaljenim voditeljem podjetij več zaupanja v vrednost in smisel lastnih prizadevanj.

Tako smo po drugi poti pristali pri osnovni postavki, da si brez osrednjega literarnega muzeja ni mogoče zamišljati razvoja, napredka in sodobno vodene organizacije literarnega muzejstva v celem in posamič. Vendar se to pot ne gre ustavljati ob samem in ponovnem ugotavljanju kulturne potrebe. Stvari so toliko dozorele, da je treba o njih razmišljati v konkretnih okvirih, namreč, kako bi zamisel osrednjega literarnega muzeja postopno uresničili. Od-

lagati na čase, ki naj bi bili materialno ugodnejši, bi bilo enako kot molče priznavati svojo nemoč in nesposobnost spričo zahtevnih vprašanj, ki jih rodu nalaga njegov čas.

Namig k postopnemu izvajanju zamisli je dal že občni zbor, ko je pritrdil predlogu, naj se ta slavistična tema uvrsti v seznam nalog Kulturne skupnosti Slovenije. Toda, kolikor poznamo naš kulturnoorganizacijski obrat, ne moremo mimo izkušnje, da si izvedbe ni mogoče zamisliti brez jasno določenih nosilcev in izvajalcev naloge. In ker je naloga na moč zapletena, zahtevna v delovni zasnovi in materialno, je očitno izvedljiva le v *koordiniranem sodelovanju več sorodnih ustanov*. Težko si je namreč predstavljati, da bi tak dolgotrajen napor zmogla samo ena ustanova: vsaka teh ima toliko lastnih specifičnih zahtev, da bi vključevanje nove odgovornosti — posebej še te, o kateri govorimo — terjala obsežne strukturalne preureditve.

Izdelava programa za fundiranje osrednjega literarnega muzeja na Slovenskem ne osvobaja od skrbi za nadaljnje razvijanje t. im. monografskih muzejev. Kot je bilo razvidno iz mojega prikaza literarnomuzejskega stanja na Češkoslovaškem, v Madžarski in drugod, velja njihova pozornost v pravnih meri tudi le-tem. Ker skušamo ustanove vrednotiti glede na njihov funkcionalni pomen, je s tem samim jasno, da vloga spominskih hiš in sob na deželi z vzpostavitvijo osrednjega muzeja ne more in ne sme biti oslABLJENA. Ustrezno zavarovanje takih spominskih mest trajno ohranja pomen, saj je dovolj znano, kako tovrstne literarnomuzejske ustanove služijo nacionalnokulturni vzgoji in kako so lahko dragocene v literarnoizobrazbenem pogledu.

K lastnemu spisu (gl. JiS 1972/73, št. 3, posebej str. 102) dodajam naslednji »pripis«: 1. Rojstna hiša pesnika A. Aškerca v Globokem ni ohranjena. Ob 100-letnici pesnikovega rojstva (1956) je bila obnovljena Aškerčeva domačija na Senožetih nad Rimskimi toplicami, v katerih je bila takrat urejena spominska soba (po prijaznem obvestilu prof. A. Gspana, znanstvenega svetnika SAZU, ki je posebej zaslužen za ureditev mnogih spominskih sob; gl. tudi Varstvo spomenikov VI/1955-57, str. 17 sl.). 2. Za prvo obletnico smrti pisatelja Fr. Bevka (1971) je bila odprta spominska soba v Mestnem muzeju v Idriji. Ob tej slovesnosti je izšla posebna številka Idrijskih razgledov, ki v posebnem odtisu služi kot vo-

dič. Ta številka obsega več zanimivih prispevkov z bibliografijo, uredil jo je Bogomil Gerlanc (zahvalo za te podatke sem dolžan njemu). Spominska soba v Idriji nudi z namestitvijo opreme Bevkove delovne sobe iz ljubljanskega stanovanja izvorno muzejsko prezentacijo pisateljevega ustvarjalnega ambientsa. 3. V načrtu je ureditev Bevkovega študijskega centra v Novi Gorici (Rožna dolina) v njegovi lastni hiši, ki jo je pisateljeva vdova odločila v ta namen. Kdaj bo ta načrt izpeljan, danes še ni jasno. 4. Med publikacijami, namenjenimi literarnomuzejskim namenom, zavzema odlično mesto brošura: *Prešernov spominski muzej v Kranju*. Uredila A. Gspan in C. Zorec. Izdal Gorenjski muzej v Kranju 1964. — Ob 60-letnici smrti pesnika S. Gregorčiča, ko je bila odkupljena in preurejena v spominski muzej njegova rojstna hiša na Vrsnem, je izšla njego opremljena, ilustrirana brošura: *Gregorčičeva hiša na Vrsnem*. Uredil Marijan Breclj, Nova Gorica 1966. — 5. V počastitev 150-letnice ustanovitve prvega muzeja na Slovenskem je društvo muzealcev Slovenije pripravilo lepo opremljeno knjižico *Muzeji in galerije na Slovenskem* (1972). V vodiču, ki je zasnovan kot »napotek pri spoznavanju naše kulturne, zgodovinske in prirodne dediščine«, so v pisani vrsti muzejskih ustanov naštet tudi spominske hiše in sobe pisateljev. Ne sicer vse, ki jih poznamo, vendar so med njimi tri, ki v našem spisku (v JiS) manjkajo. To so: spominska soba pesnika Karla Destovnika — Kajuha v Šoštanjnu, spominska soba v rojstni hiši pesnika Alojza Gradnika v Medani in spominska soba v rojstni hiši zgodovinarja Simona Rutarja v Krnu pri Tolminu (odprta 1951, gl. SBL, ad Rutar). Naš podatek o rojstni hiši Louisa Adamiča je z vodičem mogoče dopolniti v toliko, da je spominska soba urejena v gradu Praproče pri Grosupljem. 6. So še mesta, ki niso muzejskega značaja, vendar današnji stanovalci v hiši hranijo spomin na izvor ali bivanje znamenitega kulturnega delavca, tako npr. rojstna hiša Ivana Prijatelja na Vinicah pri Sodražici in še kje.

In še enkrat Navje! Začeniš v lanskem novembru se je namreč v našem najbolj množičnem časopisu, v Nedeljskem dnevniku, zvrstilo nekaj pozivov javnosti in zadevnih zapisov, prvi med njimi z nemalo ostrimi akcenti: »... da vse bolj postajamo narod kramarjev, hinavcev in brezčutnežev.« Kakor seveda ogorčenje samo po sebi stvari ne rešuje, ga ne gre preslišati! Odgovorne

so predvsem inštitucije kakor povsod v civiliziranem svetu, kjer je skrb za kulturne naprave organizirana. Če pa inštitucije niso pravilno ali zadovoljivo organizirane, je nujno, uperiti prst v to.

Prvo, kar je treba podpreti, je zahteva, da Navje ostane na mestu, kjer je. Tako je pravilno sklepala druga seja republiškega odbora Slavističnega društva (gl. JiS, letošnja 5. št.). Ni mogoče namreč verjeti tistim, ki v uradniški lagodnosti menijo, da tega kulturnega prostora ne bi bilo mogoče primerno zavarovati! Hiperurbanim kombinatorjem, ki jim je Navje napoti, pa naj povemo, da kljub širjenju velemesta Parižani niso ukinili pokopališča Montmartre niti v Budimpešti niso »odpisali« starega pokopališča ob ulici Kerepesi.

Iz knjige francoskega misleca sem si izpisal stavek: »Šibak spomin je znak osebnosti, ki se še ni razvila ali pa je na poti v razkroj« (Jean Lacroix). Usodno bi bilo, če bi morali govoriti o oblikah takega šibkega spomina pri narodih, posebej še pri maloštevilnih!

Za konec še pro domo: Kot smo lahko razbrali, literarnomuzejske ustanove danes nimajo svojega publicističnega domicila, kot ga nudi Varstvo spomenikov umetnostnim zgodovinarjem, arheologom in etnografom. Ali ne bi bilo glasilo Slavističnega društva, Jezik in slovstvo, najprimernejši krov za vse objave literarnomuzejskega pomena?

Stefan Barbarič
Slovenska matica v Ljubljini

SESTI (ALI PRVI) JENKOV PRIPOVEDNI SPIS

V prvem stavku svojega spisa o Jenkovi pripovedni prozi (5. številka letošnjega JiS) sem zatrjeval, da je za Jenkom ohranjenih petero pripovednih spisov; tako trdi tudi vsa slovenska literarna zgodovina; Alenka Logar-Pleško pa me je opozorila, da je teh spisov vsaj šest. V začetku ohranjenih Vaj je namreč zapisana kratka šaljiva pripoved »Ljubljana (Sp. Jenko)« — torej nedvomno Jenkova — o tem, kako da sta se pred nebeškim sodnim stolom znašla dva Ljubljancana; prvi je kosmat gizdalin, »ki mu visoki zajci lica strižejo« in ne zna nič kranjsko, tako da že gospod Bog in nadangel Gabriel razmišljata, ali ne bi kazalo Ljubljane prenesti iz slovenskih krajev v nemške; drugi pa zna samo kranjsko in spričo njega skleneta božji bitji s prenašanjem Ljubljane še počakati. — Zgodba spada v isti žanr kakor »Kaznovana tercijalka«, le da je po svojem karikirajočem odnosu do ponemčene ljubljanske gospode, po svoji

kmečko-kranjski perspektivi in po poanti še mnogo bližja Majerjevemu zgledu za godčevske zgodbe; torej sklepanja, ki sem jih v omenjenem spisu zapisal o prvih vzgibih za Jenkovo pripovedno prozo, le še izdatno potrjuje.

»Ljubljano« literarna zgodovina (in tudi sam nisem bil izjema) kljub čistemu in nersramežljivo označenemu očetovstvu vztrajno spregleduje; ne pozna je niti Glonarjeva niti Bernikova izdaja Jenkovega ZD, Pogačnik pa jo — po bogve kakšni pomoti — v spremnem komentarju k faksimiliranim Vajam (sicer vsebinsko smiselno) obravnava med Jenkovimi p e s m i m i. — Potemtakem kaže to reč popraviti tudi še drugje, pa čeprav ne gre za kakšno prav zelo bistveno (pa nujno) dopolnitev Jenkovega lika v slovenski literarni zgodovini.

Matjaž Kmecl

DODATEK K ČLANKU ZADRŽSTLJIVI POGOVOR NA STR. 255—262

Samó domnevno spredaj zapisano mnenje o mogočih virih, ki so mogli biti Zagajšku na voljo in v spodbudo pri zapisu Zadržstljivega pogovora, je pisca razpravice izpodbujalo k vni, da išče in morda le dožene trdno podlago, ki je po nji Zagajšek poustvaril prednje delce. Končno je pisec

nekako po naključju zvedel za Sittenbüchlein für die Jugend in den Städten, berilo za višjo stopnjo osnovnih šol, knjiga, ki je bila namenjena izključno moralnemu pouku, ki pa npravnstvene vzgoje ne enači z versko, čeprav je napisana v duhu krščanske npravnosti. To knjižico, ali različico za